

Kosmologiya

Category: Geň-taňsy wakalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Kosmologiya KOSMOLOGIYA

Togalak ýer modeli gutarnykly görünyär we ol model känbir sorag döredenok, (planetalar, kosmos, gün sistemasy we gallaktikalar). Emma tekiz ýer modeli gutarnykly däl we tekiz ýeriň çäklerinden aňarda näme bar diýen sorag döreyär, şol sebäpde hem ynanma kyn. Gepiň gysgasy tekiz ýer modeliniň kosmologiýasy ýok. Dogrymy aýtsam tekiz ýere ynanyp başlanym bäri, togalak ýeriň kosmologiýasyny ýitirenime diýseň gynandym, sebäi kiçilikden astranomyýany gowy görýärdim. Çäksiz kosmosy ähli onuň owadanlygy bilen (gara girdaplar, gallaktikalar we başga planetalar) eliňden alyp, onuň ýerine hiç hili kosmossyz tekiz ýer modelini berseler bir tüýsli oňaysyz bolýar. Ýöne häzir ol kemçiligi düzetmäge synanşarys, sebäbi tekiz ýeriň kosmologiýasy hiç neneň däl. Bu tema üçin surat çekmäne ýaltandym we aýtjak zatlarymy bir surata sygdyryp bolar diýip pikir hem edemok, ýöne öz sözlerimde köpüräk zritel obrazlary ulanmaga synanşaryn, siziň kelläňizde suraty keşpler dörär ýaly:

Ilki blen hamyr ýaýylyan agaç gapagy göz önüne getiriň. Gapagyň ol başyndan bu başyna bir molýon kilometr diýiň. Gapyň

üstinde hiç hili ýagtylyk ýok, şol sebäpden hiç wagt eremäýän doňakçylyk diýip göz öňüne getiriň. Tutuş bir milion kilometr doňakçylyk, suwlaryň ählisi doňan, ýer doňan we hiç hili janly-jemende ýok. Soň birden gapagyň çay käse ýaljak meýdanynda gün bilen aý peýda bolýar diýip göz öňüne getiriň. Gün bilen aý gapagyň üstünde peýda bolýar we hyýaly merkeziň daşyndan aýlanyp başlaýarlar. Gününň ýyladyp bilýän meýdany, gapak bileň deňşdireňde, çay käseden uly däl. Gapagyň galan ýerleri, entegem baky buzluk bolup ýatyr. Onsoň ýaňky gününň ýyladýan meýdanynda, garynjajyklary peýda boldy diýip göz öňüne getiriň. Garynjajyklary gününň aşagyndan taşlap daşa gidip bilenoklar, sebäbi gününň aşagyndan çykсан baky doňaklyk başlaýar, ýöne garynjajyklary gapagyň ähli ýüzüni öwrenesleri gelýärler. Garynjajyklaryň bagtyndan olaryň günü we aýy şol bir nokadyň daşyndan aýlanman, eýsem haýaljakdan gapagyň başga ýerlerinede süýşüp barýar. Emma gün bilen aý örän haýaljakdan süýşeni sebäpli, garynjajyklary ol üýtgeşmeleri görenoklar. Eger garynjajylary bir näçe münň ýyl ýaşayan bolsalar, olary öz üstündäki gününň münň kilometr gapdala süýşip, eýýäm başga ülkeleriň doňuny çözüp başlandygyny we öňki ýaşan ýerleriniň doňaklyk tutandygyny görerdiler. Gün bilen aý gapagyň üstünde bir ýerde durman, täze ülkeleriň doňuny çözüýärler we köne ülkeleri baky doňaklyga gaplaýarlar. Gapagyň üstünde gün bilen aýyň hereketi şolar ýal. Eger garynjajyklary örän uzak ýaşayan bolsalar, olary gün bilen aýyň, gapagyň ýüzünde bir aýlaw edip, ýene aýlanyp öňki nokadyna gelýändiklerini görerdiler.

Garynjajyklary gapagyň üstünde diňe özleri ýaşayan diýip pikir edýärler. Garynjajyklaryň pikirine görä, gapagyň üstünde diňe olaryň aýy bilen günü bar we gününň düşmeýän ýeri baky buzluk ýaly bolup dur. Ýöne garynjajyklary ýalňyşýarlar, sebäbi gapagyň aňary tarapynda başga bir gün bar we ol gün hen öz aşagyndaky meýdanyň buzyny erdeýär we ýaşamaga şert döredýär. Ýöne ol gününň aşagynda eýýäm garynjajyklary dälde, termitler ýaşayar. Onsoň gapagyň üstünde çay käse ýaly meýdanda birek birekden bihabar 2 sany mör möjekleriň görnüşi ýaşap ýör. Ol mörmöjekler birek birege myhmançylyga giderdiler, emma olaryň hiç biri öz gününüň aşagyndan çykyp bilenoklar, sebäbi örän sowuk. Hakykatda bolsa gapagyň üstünde aýlanyp ýören günleriň sany diýseň kän, ýöne ol günleriň arasy bir birinden uzak bolany üçin, olaryň ýaşajylary birek birekden bihabar. Gününň aşagynda ýaşayan haýwanjyklaryň tapawutly bolşy ýaly, günleriň

özi hem tapawutly, mysal üçin garynjajyklaryňky sary gün bolsa, termitlaryňky ýaşyl gün. Gapagyň üstünde gök gününň aşagynda aýlanyp we oň yzyna düşüp ýören jandarjyklar hem bar. Gapagyň käbir ýerinde bolsa, hatda asmanda iki sany günli ýerler hem bar. Başga ýerleriň meýdany çay käse ýaly bolsa, iki sany günli ýerleriň meýdany şa käse ýaly meýdany tutýar. Gapagyň üstündäki günleriň ählisi, gapagyň üstünde bir ýerde duranoklar we ýuwaşlyk bilen hereket edýärler we özleriniň ýyladyan ýerlerini çalşýarlar. Şol bir wagtda hiç bir gün başga gününň yzyndan ýetenok, günleriň araçägi ölçenen we hiç haçan üýtgänok. Gapagyň üstünde ýaşaýan käbir jandarlar, öz günleriň çäginden çykyp, başga günleriň aşagynda başga jandarlaryň ýaşaýandygyny bilmegi başardylar. Elbetde öz gününň çäginden çykyp, başga gününň aşagyna syýahat etmek üçin, tehniki taýdan örän ösen bolmaly. Ýöne tehniki taýdan näçe ösen bolsaňda, başga gapaga syýahat etmek, hiç bir jandara başardanok. Hawa hawa, gapaklaryň sany hem ýeke däl. Biziň gürrüň beren gapagymyz, nolunjy derejede dur diýip pikir ediň. Biziň gapagymyzdan ýokarda ýene 7 sany gapak bar we ol gapaklaryň üstünde fizikaň nähili kanunlkaryň hereket edýäni hiç kime belli däl. Biziň nolunjy gapagymyzdan aşak düşseň hem ýene 9 sany gapak bolmaly, ol gapaklarda hem nämeleriň bolup geçýändigigi bize belli däl. Ýöne käbir garynjalaryň aýtmagyna görä, biziň gapagymyzdan aşakdaky gapaklarda, gün diýen zat ýokmyşyn we ol ýer baky garaňkymyşün. Belki gapagyň çäklerine barsaň näme bolýar diýip sorajak tapylar? Soraga jogap bermezden oň gapaklaryň merkezinde näme bolýanyny düşündireýin. Gapaklar birek biregiň üstünden gaýtmaz ýaly, gapaklaryň merkezinden äpet bir daragt geçýär we ähli gapaklar şol daragta berkidilen, ol daragtyň kökleri iň aşagdaky gapaga tarap gidýär we agajyň iň depesinde iň soňky gapak ýerleşýär, garynjalar ol gapaga 7-nji gat asman diýýärler. Gapaklaryň ählisi we olaryň merkezinden geçýän daragyt bilen bilelikde, örän äpet ýumurtga şekilindäki bir gaba gaplanan. Her bir gapagyp uçlary şol gabyň içki diwaryna degip dur. Ýokarda agzalan sistemadan daşyna çykyp synlap bolýan bolsa, sistema ýumurtgany ýadyňa salýar, ýa-da birje üzümü? Ýumurtgadan daşyna çyksaň, eýýäm hakyky kosmos başlaýar. Ýumurtgalaryň sany hem ýeke däl, ýumurtgalar, ýa-da ýapyk sistemalar edil üzümüň hoşasy ýaly bolup birleşip, ýene uly bir sistema döredýärler. Üzüm hoşasyndan aňarda näme bar, ondan aňarda

üzüm agajy bar.

Geň-taňsy wakalar